

Egy testvéri gesztusról s a mi mögötte van*

Hetven esztendővel ezelőtt az első bécsi döntés a történelmi Felvidék magyarlakta többségét visszacsatolta az anyaországhoz. Alig négy és fél hónappal később Kárpátalja egész területe is újra Magyarország részévé válhatott.

A magyar kormány, a korábban visszatért magyarlakta sáv kivételével, a rutén többségű területet három közigazgatási egységre osztotta: a beregi, az ungi és a máramarosi körzetre. A magyar és a rutén nyelvet egyenrangú, hivatalos nyelvvé nyilvánította, az évezredes megerendszer helyett kormányzóságot alakított, amelynek székhelyévé Ungvárt tette meg. A közigazgatás főbb osztályai élére ruszin értelmiségieket neveztek ki. Bár megvolt a szándék erre nézve, a háborús viszonyok közepette nem került sor országgyűlési választásokra. Teleki Pál miniszterelnök 1939 nyarán kezdeményezte kárpátaljai képviselők behívását, így először tizennégy ottani küldött került az alsóházba, később pedig még három a felsőházba. 1939. június 30-án a magyarországi képviselőcsoport vezetője, Bródy András többek között a következőkről szólt az Országgyűlésben: *„Húsz esztendő állandó megpróbáltatásai és csalódásai után azzal a hittel és meggyőződéssel borulunk az újra megtalált anya kebelére, hogy annyi hányattatás és viszontagság után jobb napok virradnak a mi sokat szenvedett népünkre, és hogy amit egy idegen hatalom az egész világ színe előtt vállalt nemzetközi szerződés ellenére megtagadott tőle, azt meg fogja kapni az ősi hazában: nemzeti életének, szellemi, gazdasági és kulturális fejlődésének szabad lehetőségét az autonómia keretében.”*

A különböző politikai erők pro és kontra érveket sorakoztattak fel, miszerint a ruszin önkormányzat erősíti-e a Magyarországhoz való hűséget, avagy az elszakadást készíti elő. Teleki Pál kormánya tárgyalásokat folytatott az illetékesekkel az autonómia kérdésében, majd a miniszterelnök 1940. júniusában törvényjavaslatot írt alá a Kárpátaljai Vajdaságról és annak önkormányzatáról. A kormányfő – a Szent István-i gondolat és a hagyományos erdélyi tolerancia jegyében –, az elcsatolt területek visszatértét követően, kezdettől fogva hangoztatta, hogy a magyar állam mindig is a soknyelvű, több nemzetiségből álló magyar nemzet állama volt, s a jövőben is annak kell lennie. Májig időszerű tradíciónk, hogy mindenki egyenjogú testvér a hazában, ahol megfelelő jogokat, sajátos önrendelkezést szükséges biztosítani a nemzetiségeknek.

A Kárpátaljai Vajdaság önkormányzata kiterjedt a vallás- és közoktatásügy, a jóléti és gazdasági, illetve a helyi igazgatási ügyek irányítására. Következetes kétnyelvűség a közigazgatásban, anyanyelvű oktatás mellett a ruszin környezetnyelv tanítása a magyar iskolákban és viszont, az autonómia földrajzi határai és az etnikai határok megközelítő egybeesése – ilyen korszerű alapokon nyugodott az a törvénytervezet, amelyet a rendkívüli körülmények miatt nem sikerült akkor a gyakorlatba átültetni. Teleki Pál 1941. áprilisában, máig nem pontosan tisztázott módon meghalt. Kárpátalja képviselői, a kedvezőtlen történelmi helyzet ellenére, minden tőlük telhetőt megtettek a nemzetté vált ruszinság autonómiája érdekében. Erőfeszítéseik tárgyát hosszú ideig levette a napirendről az első szovjet tankok megjelenése Ungvár délnyugati határában, 1944. október 27-én...

A korabeli Kárpátalja autonómia-törekvései társadalmi környezetének a lényegét Fedinec Csilla abban látja, hogy ez esetben *„a többségi nem magyar lakosokkal szemben nem élt ellenségkép, megvolt a hallgatólagos őslakos egység. A korszak egyik tragikus személyisége a*

* Elhangzott az aszódi Ruthenia Múterem Galéria megnyitóján, 2008. december 11-én

ruszin Bródy András, aki az ún. csehszlovák időszakban, valamint rövid miniszterelnöksége idején Magyarországgal szimpatizáló politikát folytatott, mert ezt az irányt tartotta a legmegfelelőbbnek mind nemzeti, mind állami szempontból a ruszin érdekek megvédésére. 1939 után azonban arra döbbsent rá, hogy ezzel a rossz megoldást választotta, s szembefordult – tulajdonképpen sikertelenül, hiszen semmit sem tudott elérni – a hivatalos magyar politikával. A szovjet rendszerben viszont 'magyarbarát, áruló' magatartás vádjával kivégezték (mint ahogy szovjet börtönben halt meg a kifejezetten ukrán irányvonalat képviselő Volosin Augusztin is)."

A ruszin kérdés máig megoldatlan, szülőföldjükön a hatalom folyamatosan megkérdőjelezi még nemzeti létüket is. Több mint fél évszázad eltelte után a kárpátaljai ruszin szervezetek, mint ismeretes, önálló ruszin köztársaság kikiáltását helyezték kilátásba, ha a Megyei Tanács december 1-jéig nem nyilvánítja Ukrajnán belül autonóm területté Kárpátalját, az 1991-es népszavazás eredménye alapján. A Kárpátaljai Megyei Tanács sajnos figyelmen kívül hagyta a ruszinok követelését. Ezt követően megalakult a Podkarpatszka Rusz ideiglenes kormánya is, kilátásba helyezve, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez (ENSZ) fordulnak a külön nemzetiségként való elismerésükért. Tragikus fejlemény, hogy a jelzett előzmények ismeretében, a közösség vezetői – a lelkük rajta –, az újra birodalmi álmokat szövögető, s nem éppen a demokratikus jogok biztosításáról híres „nagy testvér”-től reméli nemzeti céljai kivívásának elősegítését. Ugyanis, mivel a hivatalos Kijev sokadszorra is figyelmen kívül hagyta a követelésüket, a kárpátaljai ruszin szervezetek nemrég levélben szólították fel az Orosz Állami Dumát arra, hogy ismerjék el a Podkarpatszka Rusz függetlenségét. Az Ukrajn Nemzetbiztonsági Szolgálat viszont nemrég hivatalos vádat emelt Dimitrij Szidor, a Kárpátaljai Ruszinok Tanácsának elnöke ellen Ukrajna területi egységének a megsértése vádjával.

Magyarországon azonban a nemzetiségi autonómia európai viszonylatban is elismert modelljét alapozta meg a nemzeti és etnikai kisebbségek jogait biztosító, 1993. évi LXXVII. törvény. A jogszabály nyomán ezrével alakultak meg a tizenhárom nevesített közösség – közöttük a ruszóság – helyi, területi és országos önkormányzatai. Így Aszód városában a 2002. év hozta meg a ruszinok számára e testület megalakulásának a lehetőségét, az első elnökké épp mai házigazdánkat, dr. Fedinecz Atanázt választották. A következő esztendő húsvétjára már ószláv nyelvű, görög katolikus Szent Liturgiát szerveztek, amelyen fellépett a határainkon túl is nagyra becsült Szent Efrém Bizánci Férfikar. Hozzájárultak a Bubnó Tamás karnagy vezette együttes CD-jének a megjelentetéséhez, amely a hazai egyházzenei élet jelentős eseménye volt. 2004-ben Aszód adott otthont az országos Ruszin Nemzeti Ünnepeknek. A helyi múzeummal összefogva több kiállítást is rendeztek, amelynek ruszin képző- és népművészeti, történeti anyaga a térségben ismertté tette a népcsoport kultúráját. Az aszódi ruszin kisebbségi önkormányzat rendszeresen támogatja a Ruszin Világ c. szintén országos, kétnyelvű folyóiratot, valamint a ruszinsággal foglalkozó anyanyelvű és magyar kiadványokat.

A következő ciklusban Giricz Vera került az önkormányzat élére. A férje által megkezdett úton tovább haladva, festészeti és zenei programokban vettek részt a gödöllői és fővárosi kerületi ruszinokkal karöltve. Az idei húsvétot Kárpátalján töltötték, ahol a szülőföld néphagyományaiban, szokásaiban megmerítkezve erősödhetek meg hitükben és önazonosságukban. És íme legújabb kezdeményezésük: a ma megnyitásra kerülő Ruthenia Múterem Galéria, amely az önkormányzati és magánintézmény sajátos ötvözeteként, az első ruszin képtár hazánkban. Az elnök asszony megfogalmazása szerint „*a kisebbségi, és ezen*

belül a ruszin kulturális értékek megőrzését, ápolását és átörökítését tartja egyik legfontosabb feladatának (...) A Galéria anyagában megtalálhatók Fedinecz Atanáz és neves ruszin festőművészeknek a ruszin tájat, a történelmet, a néphagyományokat, a dolgos ruszinok ünnep- és hétköznapijait bemutató alkotásai, valamint a ruszin közösséghez művészetükkel kapcsolódó más nemzetiségű képzőművészek munkái (...) Nem csupán galéria, hanem a közművelődési feladatok ellátását is magára vállalja”. Nevezetesen beszélgetések, ezek formájában hozza össze a művészeket és a művészet iránt érdeklődőket, a gyermekek számára kihelyezett rajzórákat, pályázatokat, rajzversenyeket tervez, kiállítási lehetőséget biztosít a Galga völgyében élő művészeknek, végső soron tehát elősegíti Aszód bekapcsolását a kulturális idegenforgalom vérkeringésébe.

Köszönjük Dr. Fedinecz Atanáz képzőművésznak, hogy műtermét egy a kultúrának nem éppen kedvező időszakban ilyen nemes, közösségi cél rendelkezésére bocsátotta. Ő tudja – s nekünk sem árt tudatosítanunk –, hogy gesztusa egyaránt szolgálja az őt kibocsátó ruszin nép és a vele testvéri sorsközösséget vállaló magyar nemzet érdekeit.

Engedjék meg, hogy mondandómat egy a testvériségünket szintén fontosnak ítéelő, kortárs magyar költő néhány hete született versével zárjam, amelyet Munkácson, ez év Halottak napján vetett papírra:

Turcsány Péter:

VERECKEI ÜZENET

*A magyar és ruszin együttélés
évszázadai emlékére*

I.

Ma jöttünk *ott* át,
hol érkeztek őseink,
a ragyogó táj
bevonta képzelmeink,
ruszok kísérték
Árpád seregeit,
s ma is baráti kéz,
mely jövőnkig átsegít!

Magunk mik volnánk?
Öldöklő Káinok –
ha szét nem oszt'nánk
testvéri szónk?
Ragyogj, Latorca!

Kövek, habok és fenyv'ek!
Szívünk kínozza,
ha nem érthetünk egyet.

Lehetne itt nép:
kettőből egy nemzet,
csak osztanánk szét,
hogy kit-kit mi illet?
Esze Tamás ruszinjai
minket idehívtak,
Rákóczi úr búsongás'í
könnycseppet itt ittak.

Vereckei csöndes falvak
egymást még segítik,
magyar és orosz együtt halnak,
de szép jövőnk bús sárkányát
hová is röpítik?
Jaj, de kéne itt egy ország
szép, keserű békéje,
fájdalmunk' ne porciózzák
senkinek a vérére!

Emlékezzünk, ti jó oroszok,
Rákóczira, Árpádra,
Ó, azok a drága szép szók
forduljanak áldásra:
Minden folyó folyik délre,
minden vízcsepp Tisza-hab lesz,
úgy-e orosz és úgy-e magyar,
el nem választ semmiféle
hatalom, ha utunk egy lesz?

Egy út lesz és egy diadal.

II.

Kárpátalja két-egy népe,
számoljunk el egyszer végre,
miért jöttünk, és mi végre
sikoltunk föl szörnyű égre!

Egymás mellett ezer éve
oldódtunk fel mámorokban,
enyém, tied s övé vére
szétoszlott a századokban.

*Egy akarat s egy szerelem
nem lesz többé lehetetlen,
„Isten velem, ki ellenem”
kit ez vezet, verhetetlen!*

Székely András Bertalan